

<http://www.israelsmisjonen.no/ressurser/materiell/prekenverksted>

8. søndag i treenighetstiden – 19.juli 2015

Prekentekest: Mark 12,37b-44

Lesetekst I: 2 Mos 36,2-7

Lesetekst II: 2 Kor 8,9-15

Enken i tempelet

En annen forståelse?

Jeg må innledningsvis komme med en innrømmelse: Jeg har et spesielt problem med mine prekenforberedende kommentarer til teksten i Mark 12,37b-44. Jeg er nemlig ikke (lenger) udelte overbevist om at den tradisjonelle tolkningen av tekstens andre del – fortellingen om den fattige enken og hennes gave, fremdeles kjent under den gamle betegnelsen 'enkens skjerv' – er den eneste mulige. Kan det tenkes at fortellingen om enken som ga alt hun hadde å leve av, ikke – som den tradisjonelt tolkes – er en eksempelfortelling der Jesus fremhever enken som et forbilde og hennes gave som den største fordi hun av sin fattigdom ga alt hun eide? Jeg kan her bare anføre noen av argumentene som kan trekke tekstforståelsen i en annen retning enn den tradisjonelle:

1) De to delene av denne prekentekest (12,37b-40 og 12,41-44) er koblet sammen med stikkordet 'enke': «enker», v. 40, «fattig enke», v. 42. To tekstavsnitt som forbindes med et stikkord, belyser hverandre gjensidig. I Mark 12 bør vi altså lese fortellingen om enken som gir sine siste slanter i lys av Jesu sterke kritikk av folkets religiøse ledere representert ved de skriftlærde. De skriftlærde var også jurister. Men i stedet for å føre enkers sak og ivareta deres interesser, «eter» de enkene «ut av huset» (12,40), dvs. de utarmer enkene, de svakeste i datidens samfunn, ved å ta deres etterlatte eiendom til personlig berikelse. Umiddelbart etter episoden om enkens gave gjengir Markus disiplenes beundring av de storslåtte tempelbygningene: «For noen steiner og for noen byggverk!» - Hvilken kontrast mellom det praktfulle tempelet og en uanselig gave fra en fattig enke! Men Jesus forutsier den totale ødeleggelsen av tempelet (13,1-2). Maktens og praktens tempel skal legges i grus. I dette lys kan enkens gave fremstå som bortkastet.

2) I Mark 7 forteller Jesus om et fiktivt tilfelle der noen overgir det han eier til religiøst bruk, som tempelgave («korban»), i stedet for å bruke det til å forsørge sine gamle foreldre. Vi tar avstand fra en slik oppførsel: Skulle tempelet være viktigere enn gamle menneskers økonomiske trygget? Kan ikke teksten om enkens småmynter tolkes på lignende måte? I begge tilfeller handler det i så fall om gaver til tempelet som burde vært brukt til noe annet.

3) Det finnes ikke noe bud på det andre tempelets tid som foreskrev at de fattigste skulle gi bort alt de eide til tempelet. Vi kan bare spekulere hva som motiverte enken til å gjøre dette.

4) Ikke noe i teksten viser uttrykkelig at Jesus vurderer enkens gave positivt og forbilledlig. Jf. derimot som motsetning Jesu ord i Matt 8,10; Mark 10,21; 14,9 og Luk 10,37 der det betones at Jesus på ulikt vis gir en anerkjennende kommentar til menneskers handlemåte. Kan det i Jesu ord her i Mark 12,43-44 høres en beklagende tone, kan det mellom linjene leses: Se på den stakkars

kvinnen. Hun gir bort alt hun eier og har!

En slik helt annerledes forståelse av fortellingen om enken og hennes gave gir selvsagt en helt annen tale over denne teksten enn den tradisjonelle. Men i det følgende kommenterer jeg teksten om enkens gave ut fra den tradisjonelle forståelsen.

.....

Valg av tema

Som nevnt ovenfor er det stikkordet «enke» som binder de to delene av prekenteeksten sammen. Der er vanskelig å finne en innholdsmessig fellesnevner i de to avsnittene som kan utnyttes homiletisk. Det må derfor, hvis det velges å tale tematisk over denne søndagens tekst, foretas et valg: Enten må en tale om den første delen av teksten der Jesus hardt kritiserer og advarer mot hyklerisk fromhet og æresyke, mot å søke egen ære og utnytte egen posisjon til å samle oppmerksomhet om egen person – noe som finnes i eller truer ethvert religiøst samfunn. Eller en må velge å tale over fortellingen om den fattige enkens gave. De langt fleste vil nok velge det siste, og det er nok det de fleste tilhørerne forventer.

Kommentar til noen enkeltheter i Mark 12,40-44

Tempelkisten (gr. *gazofylakion*): På innsiden av den muren som omga kvinnenenes forgård i tempelet fantes det et skattkammer med 13 kister eller beholdere med en trompetformet åpning til å legge offergaver. I syv av offerkistene skulle det legges penger øremerket ulike tempelavgifter, i fem ble det samlet inn frivillige gaver til dekning av utgifter knyttet til tempelinstitusjonen: personalkostnader (om lag 20.000 mennesker sto på tempelets lønningsliste!) og tempeladministrative utgifter. I den trettende kisten kunne det gis frivillige gaver som ikke var øremerket formål knyttet til templet. Kanskje var det i denne kisten enken ga sin gave.

Jesus «så på» hvordan folk la penger i pengekisten: Jesus ikke bare ser, men hører kanskje også: Noen kommentatorer mener at de som ga gaver, fortalte en tilstedeværende prest hvilket formål den var tiltenkt, og at presten så kunngjorde verdien av gaven før han la den i innsamlingskisten. Jesu iakttagelse av hvordan forskjellige folk og spesielt den fattige enken legger penger i kisten kan imidlertid også være et uttrykk for guddommelige skarpsyn (jf. Mark 2,8; 3,5; 9,33-35; 11,2-6), han ser hvilket hjertelag gavene gis med og lar det være avgjørende for hvilken verdi gaven har i Guds øyne. «Alt ligger åpent og nakent for øynene på ham ...» (Hebr 4,13).

Kontrasten: «mange rike» givere settes i kontrast til en fattig enke. De gir kvantitativt mye - men har fremdeles mye igjen til seg selv, for de gir av sin overflod/rikdom. Den fattige enken gir kvantitativt så godt som ingen ting – og har ikke noe igjen til seg selv, for hun gir av sin fattigdom/mangel.

Enken ga «alt hun hadde å leve av». I grunnteksten heter det ordrett at enken «ga hele sitt liv», dvs. hele sitt livsunderhold.

Pengeverdi

«To småmynter, verdt noen få øre»: Gjengivelsen «småmynt» er oversettelse av *lepton* som var den minste greske myntenheten på Jesu tid, en liten bronsemynt med svært lav verdi. Markus skriver for romerske lesere og angir verdien av enkens gave ut fra det romerske myntsystemet, *kvadrans*, i Bibel 2011 oversatt med «noen få øre». Mynten utgjorde i verdi utgjorde 1/64 del av en denar, som tilsvarte lønnen for en dagarbeider (jf. Matt 20,2). De to småmyntene enken kastet i tempelkisten, tilsvarte da hva en lavtlønnet dagarbeider tjente på 20 minutter, ikke nok til engang å kjøpe et brød.

Forbilde – på hva?

Den fattige enken blir tradisjonelt forstått som et eksempel til etterfølgelse. Da blir spørsmålet: Hva er hun et forbilde på?

Jesus fortalte disiplene sine om enken og hennes gave. Forventet han at de skulle reagere på Jesu kommentar til enkens gave med å finne frem felleskassen og tømme den?

Neppe!

Er det prisverdig å gi bort alt en eier og slik få bruk for fattighjelp? Er fortellingen om den fattig enken indirekte en oppfordring til å bli tiggermunk?

Neppe!

Er poenget i fortellingen å understreke på en særdeles anskuelig måte at det ikke er størrelsen på gaven som teller, men sinnelaget den gis med, jf. Paulus' ord om at «Gud elsker en glad giver» (2 Kor 9,8)?

Neppe!

Ikke egnet i kollektalen

Fortellingen om den fattige enken er heller neppe egnet som eksempel i en kollekttale når det skal samles inn penger til kirkelige formål. I en kollekttale kan man – kanskje! – appellere til å gi rikelig, og – kanskje! – til å gi mer enn man hadde tenkt, ja, endog, til å gi så det svir! Perspektivet er da ikke i første rekke hvor mye vi gir, men hvor mye (eller lite!) vi har igjen!

Overgitt til Guds omsorg

Fortellingen om den fattige enken og småmyntene hun ofret, handler ikke først og fremst om penger. Den handler om tro og tillit.

Enken ser på sin gave som en gave til Gud. Ved å gi «alt» hun eier legger enken hele sitt liv i Guds hender. Med sin gave gir hun seg selv. Gaven er uttrykk for hennes kjærlighet til Gud og hennes dype tillit til hans omsorg og godhet. Hun stiller seg inn under Skriftens = Guds løfte om omsorg og beskyttelse for enker (jf. 2 Mos 22,22-23; Jes 1,17).

Den fattige enken som ga alt hun eide, er et eksempel på å leve et liv i avhengighet av Gud, uansett hva vi har på bankkontoen eller i lommeboken (men Bibelen minner oss om at rikdom gjør det vanskelig å være fullstendig avhengig av Gud, jf. fortellingen om den rike unge mannen, Mark 10,17-31), hun er et eksempel på at et sant disippelforhold består i å overgi seg til Guds barmhjertighet og beskyttelse, et eksempel på en tro som bæres av hjertets tillitsfulle hengivenhet til Gud, og som derfor bærer gjennom dagens behov og bekymringer. Med sin reservasjonsløse gave er den fattige enken en illustrasjon av Jesu ord: «Vær ikke bekymret» (Matt 6,25-34).

TIL REFLEKSJON:

Dersom Jesus så hvordan vi gir våre gaver, hva tror vi han ville si?

Gunnar Johnstad

Førsteamanuensis på NLA Høgskolen i Bergen. Underviser i Det nye testamente. Også bibeloversetter, tilknyttet Det Norske Bibelselskap. Bosatt på Askøy.
gunjohn@online.no